

НОВА ЕКОНОМІКА

УДК 332.142.4

Яремко Л. А.,
Полякова Ю. В.¹

ГЛОБАЛЬНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РЕГІОНУ ТА ФІСКАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ

Досліджуються фіскально-економічні аспекти зміцнення глобальної конкурентоспроможності українських регіонів в умовах фінансово-економічної кризи. Розглядається роль податкових інструментів в процесах залучення капіталу та стимулювання господарської діяльності підприємств регіону.

***Ключові слова:** господарська глобалізація, глобальна конкурентоспроможність регіону, податкове стимулювання конкурентоспроможності, податкові пільги.*

ВСТУП

Конкуренція і конкурентоспроможність стали чи не найуживанішими термінами в сучасній економічній лексиці. Будь-який бізнесовий проект мусить пройти випробування конкуренцією, підтвердити своє право на існування. Ідея соціального дарвінізму, висунута американським економістом Т. Вебленом ще на початку ХХ століття, матеріалізувалася в новітній економіці. Пропуском на ринок стає конкурентоспроможність, і це правило єдине для підприємця, корпорації чи галузі. В умовах господарської глобалізації й формування світового економічного простору суб'єктами конкуренції стають не лише підприємства, а й територіальні утворення: спочатку національні економіки, а згодом і регіональні.

У зв'язку з тим, що об'єктом нашого дослідження є регіон, зазначимо таке. В країні, як і у світі, відбувається процес регіональної інтеграції бізнесу, формування регіону як суб'єкта господарювання. Це обумовлено світовими тенденціями децентралізації, посиленням ролі території в організації суспільного життя. До цього спонукає і ерозія Вестфальської системи міжнародних відносин, яка проголошувала повний суверенітет держави, монополію її влади в межах національного простору. Господарська глобалізація обмежила самостійність країн в економічній сфері, знизила можливості захисту від зовнішньо-

---

¹ Рецензент – Дайновський Ю. В., д. е. н., професор

економічної експансії з боку іноземних агентів. Це посилює роль регіонів як повноправних суб'єктів суспільного розвитку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Господарська глобалізація створює нові можливості та джерела розвитку, якими можуть і повинні скористатися країни та регіони. Зростає значення «зовнішнього чинника» поступу, який у розв'язанні окремих проблем є вирішальним. Успішне залучення в економіку територій зовнішніх матеріальних, фінансових та інтелектуальних ресурсів можливе за умови проведення активної цілеспрямованої політики. Цей шлях неминуче веде до глобалізації регіону, його участі в глобальній конкуренції.

Вітчизняні науковці дедалі більше уваги приділяють дослідженню проблем конкурентоспроможності національної економіки. Варто відзначити роботи О. Білоуса, Я. Жаліло, С. Соколенка, В. Сіденка, О. Швиданенка, О. Шнипко та інших. Менш вивченими залишаються питання формування конкурентоспроможності українського регіону з урахуванням специфіки оподаткування.

Актуальність означеної проблематики підтверджується тим, що підвищення конкурентоспроможності економіки країни визначено пріоритетом Державної програми активізації економіки на 2013–2014 роки [1, с. 6].

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сьогодні поруч з країнами суб'єктами глобальної конкуренції стають регіони, і це дає підставу говорити про глобальну конкурентоспроможність регіонів. Без досягнення конкурентоспроможності вони не могли б відбутися як учасники світових ринків. Тому глобальна конкурентна поведінка є необхідною умовою успішного розвитку ринку регіонів. Зрозуміло, що глобальна конкурентоспроможність не є самоціллю, а лише засобом досягнення головних цілей регіону, якими можна вважати економічний розвиток, добробут громади та економічну безпеку. З цього погляду цілком справедливо розглядати регіон як конкурентну соціально-економічну систему [2, с. 52], а глобальну конкурентоспроможність – як важливий системоутворювальний елемент глобалізованого регіону. В сучасних умовах зростає вплив світового господарства на регіональні економіки, створюючи залежність їх розвитку від подій на міжнародних ринках. Реакцією на такий стан речей є глобалізація регіонів, їх перетворення у гео економічних суб'єктів. Тому правомірним, на наш погляд, є твердження низки науковців (А. Андерсон, Р. Доманскі) про те, що конкуренція на світових ринках дедалі більше стає конкуренцією регіонів. Н. Калюжнова звертає увагу на універсальність проблеми, зазначаючи, що конкурентоспроможність регіону є першою з проблем, «...яку можна назвати глобальною проблемою сучасності», тобто такою,

що притаманна регіонам різного рівня у різних країнах [2, с. 83]. Підтвердженням цієї тези є внесення з 2002 року у рейтинги глобальної конкурентоспроможності поруч з країнами 300 національних регіонів, а з 2006 року – і 12 українських, у 2008 році – 15, у 2010 – 20 [3, с. 31].

Розглядаючи регіональну конкурентоспроможність, зазначимо, що між нею та національною, або макроекономічною конкурентоспроможністю немає принципової різниці. Можна говорити про їх схожість у формуванні конкурентних переваг. Відмінності стосуються масштабів та часових горизонтів, визначених цілей: на мезорівні – середньо- і довгострокові, а на макрорівні – наддовгострокові (історичні).

Викладене зумовлює необхідність з'ясування суті глобальної конкурентоспроможності регіону. Слід зазначити, що ця проблема останнім часом стала предметом зацікавлення багатьох науковців як на пострадянському просторі, так і в далекому зарубіжжі. Необхідно зауважити, що поки що відсутній консенсус щодо поняття глобальної конкурентоспроможності регіонів. У табл. 1 наведено різні підходи щодо цього. Використовуючи існуючі напрацювання та результати власного дослідження, пропонуємо таке визначення глобальної конкурентоспроможності регіону: це здатність регіону успішно функціонувати в глобальному середовищі, реалізовувати свої гео економічні інтереси, зокрема, отримання додаткових ресурсів розвитку, збільшення частки світового доходу і на цій основі домогтися прискорення економічного розвитку та зростання добробуту регіональної громади на тривалу перспективу.

Таблиця 1

Концепції глобальної конкурентоспроможності регіону

Автори концепції	Об'єкти дослідження	Головні положення концепції	
		Засоби досягнення конкурентоспроможності	Плановані цілі
1	2	3	4
Калюжнова Н. Я. (Росія)	Конкурентоспроможність регіону, яка включає і глобальну	Використання світового досвіду і знань, переваг міжнародного територіального поділу праці	Зростання життєвого рівня та господарського потенціалу регіону, соціально-економічний розвиток країни
Група науковців Інституту економіки промисловості НАНУ (м. Донецьк) на чолі з акад. А. Амошею	Конкурентоспроможність регіону на внутрішніх і зовнішніх ринках	Ефективне використання виробничих та інших керованих факторів, досягнення оптимальних параметрів (властивостей) товару	Зростання регіонального ВВП на душу населення; зниження рівня безробіття; зростання чисельності населення; підвищення рівня освіти

1	2	3	4
Беленький П.Ю. Інститут регіональних досліджень НАНУ (м. Львів)	Конкурентоспро- можність регіону на внутрішніх і зовнішніх ринках	Дієвість усього комплексу механізмів господарювання регіону: інвестиційно- інноваційне забезпечення, регіональний маркетинг, використання екологічних факторів, якість управління	Досягнення високого рівня життя, краще задоволення потреб мешканців регіону
Брикова І. КНЕУ	Міжнародна конкурентоспро- можність національного регіону	Ефективне використання традиційних і створення унікальних ресурсів локального розвитку	Підвищення продуктивності і виробництва та рівня життя місцевого населення, забезпечення високого конкурентного статусу в геоекономічному просторі в довгостроковій перспективі
Науковці ОЕСР	Конкурентоспро- можність регіонів, країн в умовах між- народної конкурен- ції (комплексний підхід)	Підвищення ефективності економіки	Збільшення реального доходу громадян та зайнятості протягом тривалого часу

Регіональна конкурентоспроможність, як показано на рис. 1, формується за допомогою двох груп факторів: тих, що утворюються на рівні держави і реалізуються за допомогою державної політики, та тих, що складаються в регіоні.

Основу регіональної конкурентоспроможності формують державна економічна та соціальна політика. За допомогою податків, норм амортизації, преференцій, регулювання оплати праці встановлюються базові умови для ефективного господарювання. Державна політика, за винятком окремих преференцій депресивним територіям, створює рівні умови для регіонів і може прийматися як константа (на певному відрізку часу).

Попри важливість державної політики, все ж треба зазначити, що головні дії мають бути вчинені на регіональному рівні. Саме тут формуються основні джерела конкурентних переваг. Саме від активності органів регіонального управління, бізнесової та господарської еліт залежить рівень конкурентоспроможності території.

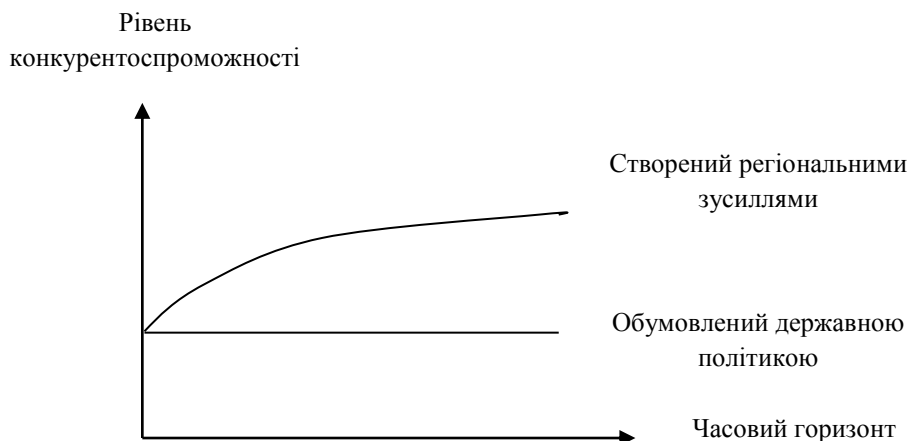

Рис. 1. Модель формування регіональної конкурентоспроможності

Дещо іншою є модель формування конкурентоспроможності глобалізованого регіону, зображена на рис. 2.

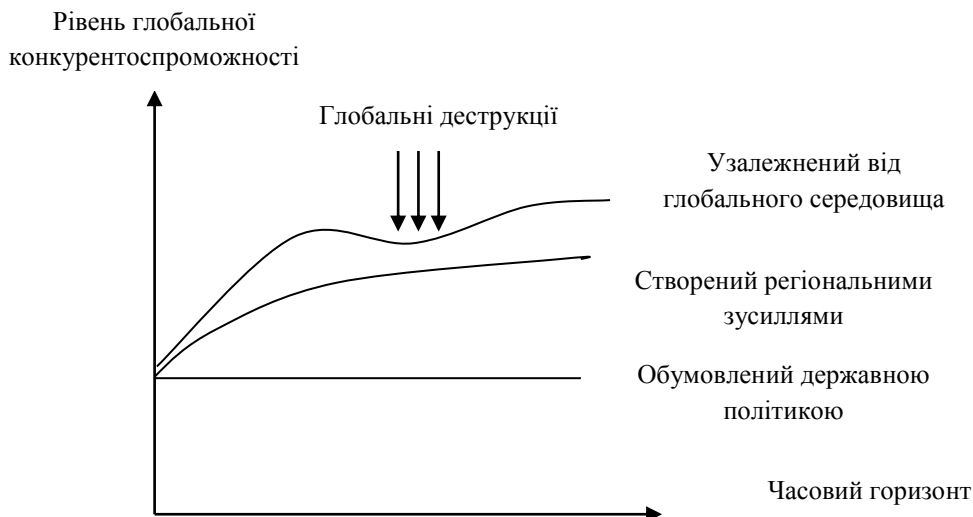

Рис. 2. Модель формування конкурентоспроможності глобалізованого ринку

Ця модель відрізняється від попередньої наявністю ще однієї групи факторів, що впливають на конкурентоспроможність регіону. Це фактори, пов'язані із глобальним бізнесовим середовищем. Воно, як попередньо зазначалося, створює додаткові можливості і додаткові загрози конкурентоспроможності. Можливості зміцнення конкурентоспроможності криються в посиленні інвестиційного забезпечення розвитку за рахунок надходження іноземних інвестицій,

зміцнення її технологічного складника – «технологічної конкурентоспроможності», запозичення організаційних інновацій, здійснення міжнародної промислової кооперації тощо. Це істотно посилює конкурентні позиції регіону. Цією можливістю користуються глобалізовані регіони. Разом з новими можливостями з'являються і нові загрози конкурентоспроможності глобалізованих регіонів. На рис. 2 вони означені як «глобальні деструкції».

До наведеного слід додати, що глобальна конкурентоспроможність регіону ґрунтується на засадах просторової конкуренції (визначення терміну та поняття належать Г. Хотеллінгу). Сучасні теорії простору ринку досліджують ефекти, які здійснює простір на ціноутворення та загальну рівновагу, акцентуючи увагу на значущості транспортних витрат [4, с. 43, 54, 67]. Йдеться про вплив територій на продуктивність використання виробничих факторів і можливості збільшення частки контрольованого ринку. Базові теорії просторової конкуренції охоплювали регіональний та міжрегіональні рівні. Глобалізація економіки розширила простір діяльності, спричинивши глобальну конкуренцію як суперництво на світових ринках і за світові ринки.

Регіон як суб'єкт просторової (конкретно, глобальної) конкуренції характеризується такими рисами:

1) полісуб'єктністю його представництва на світових ринках. Це означає, що там діють численні регіональні підприємства, частина з яких, до того ж, є інтегрованими суб'єктами;

2) координацією конкурентних дій різних суб'єктів господарювання, що передбачає існування відповідних управлінських структур на регіональному рівні;

3) системністю суперництва, в якому результат досягається спільними зусиллями економічних агентів, які виступають не відокремлено, а як єдиний і цілісний організм (регіон-корпорація). Його інтегруючими складниками виступають суб'єкти господарювання, владні органи, політичні і культурні інститути, громадські організації;

4) значними загрозами, пов'язаними з оперуванням у глобальному середовищі, які можуть негативно вплинути на економічний розвиток та добробут регіональної громади.

Глобальна конкурентоспроможність регіону – це також здатність протистояти викликам глобального середовища і забезпечувати зовнішньоекономічну безпеку. Одним із аспектів останнього є захист внутрішнього ринку від агресивного імпорту. Вже сьогодні загальна вартість імпорту становить близько 25 відсотків вартості вітчизняного виробництва товарів і послуг [5]. Просування на шляху євроінтеграції України, що його активізує уряд, може ще збільшити цю частку.

Зазначені проблеми можуть бути розв'язані шляхом зміцнення конкурентоспроможності країни та регіонів.

Глобальна конкурентоспроможність є багатоаспектним явищем, одним з яких є оподаткування. Податки – компонент стратегії бізнесу, регулятор його діяльності. Капітал, як відомо, орієнтується на прибуток, податки ж мають властивість його зменшувати. Тому бізнес є дуже чутливим до рівня оподаткування та його змін. Ще Ф. Енгельс іронічно зауважив, що найчутливішим місцем буржуа є його гаманець. Відома «крива Лаффера» ілюструє зміну поведінки підприємця в залежності від модифікації (зміни ставок) податкової політики. Це створює передумови для використання останньої в якості інструмента впливу на економічний розвиток. За її допомогою можна впливати й на конкурентоспроможність як підприємств, так і регіону в цілому.

Глобалізований, тобто зовнішньоорієнтований регіон позиціонує себе у світовому економічному просторі, вступає у конкурентні відносини з іншими територіями. «А це означає, що регіон неминуче повинен подавати і продавати себе як площадку і як інструмент для запуску і реалізації найбільш перспективних світових проєктів» [6]. Так, у Звіті про конкурентоспроможність України 2010, представленому Всесвітнім економічним форумом, визначена глобальна конкурентоспроможність українських регіонів. Показово, що вісім з них (зокрема, Київ, Дніпропетровська, Закарпатська, Львівська, Донецька, Харківська, Полтавська області та АР Крим) мали вищий показник індексу, ніж Україна [3, с. 31].

З огляду на джерела конкурентних переваг науковці розрізняють здебільшого цінову та технологічну конкурентоспроможність територій. В цьому контексті можна говорити про фіскальну конкурентоспроможність, розуміючи під нею різні рівні податкового сприяння розвитку бізнесу. Мова йде про два взаємопов'язані ефекти стимулювання вітчизняного підприємництва та залучення в економіку іноземного капіталу, головним чином прямих іноземних інвестицій. Країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою за хронічного дефіциту власних капіталів роблять наголос на залучення іноземних. Країни-реципієнти змагаються між собою за капітали донорів. Інструментом такого суперництва стає оподаткування. В цьому сенсі можна говорити про міжнародну конкуренцію податкових систем. У звіті щодо найбільш привабливих для бізнесу систем оподаткування, підготовленому Світовим банком, Міжнародною фінансовою корпорацією і міжнародною аудиторською мережею, перші місця посіли Мальдіви, Катар і Гонконг. Також до кращих належать решта країн – членів Ради співробітництва арабських держав Перської затоки: Об'єднані Арабські Емірати (4), Саудівська Аравія (7), Оман (8), Кувейт (11), Бахрейн (13). Україна в цьому рейтингу знаходиться в останній десятці (181) поряд з такими

країнами, як Ямайка, Мавританія, Гамбія, Болівія, Узбекистан, Центральноафриканська Республіка і Конго. Найскладнішими визнано податкові системи Венесуели (182) та Білорусі (183) [7]. Зрозуміло, що інвестори вибирають країни з найбільш сприятливою для бізнесу системою оподаткування.

Сьогодні доведеним фактом стало податкове стимулювання конкурентоспроможності галузей економіки, регіональних економік, конкуренція національних податкових систем. Цим визначається активний вплив податкових систем на соціально-економічний розвиток території. Відхід від «нейтральних» податків і перехід до «стимулюючих» відбувся в рамках кейнсіанської теорії макроекономічного регулювання. Податкове стимулювання розвитку є сьогодні загальновизнаною практикою. Це стосується і зовнішньоекономічної діяльності. Хоча зустрічаються і протилежні погляди. Так, американський спеціаліст з міжнародного оподаткування Р. Денберг є прихильником «безстороннього міжнародного оподаткування». Він зазначає: «Податкова система повинна залишатися на задньому плані, а рішення про господарську діяльність, інвестування і споживання повинні прийматися з причин, що не пов'язані з оподаткуванням» [8, с. 22]. Подібної точки зору дотримується і авторитетний дослідник міжнародної конкуренції М. Портер. Він пише про «спотворюючі стимули оподаткування», які можуть стимулювати надмірне інвестування, посилити проблеми перевиробництва [9, с. 336–337]. Така позиція є прийнятною для розвинених країн, достатньо забезпечених капіталами. Хоча і там існують інші теорії щодо оподаткування. Для країн з перехідною економікою надто зацікавлених в залученні іноземних капіталів, податкове стимулювання є явно доцільним.

В стимулюючій податковій політиці виділимо два аспекти: рівень оподаткування та запровадження податкових пільг. Нижчий рівень податкового тягаря є беззаперечним плюсом в інвестиційному іміджі країни і може вплинути на рішення інвестора щодо вибору місця вкладання капіталу. Зрозуміло, що за позитивної оцінки всіх інших інвестиційних чинників. За економічною логікою, зростання інвестицій розширює податкову базу і забезпечує податкові надходження навіть за знижених ставок. Встановлення рівня оподаткування, його зміни підпорядковуються визначеним стратегічним цілям держави. Можливі і оперативні зміни оподаткування, зокрема, в плані проведення антициклічної політики в залежності від фаз промислового циклу. Це, зрештою, може відбуватися в автоматичному режимі за допомогою вбудованих податкових стабілізаторів, які спрацьовують при прогресивному оподаткуванні. Це так звані автоматичні стабілізатори.

У тактичному плані з метою стимулювання розвитку та залучення прямих іноземних інвестицій можуть застосовуватися і податкові пільги. Дослідники відзначають достатньо високу ефективність останніх, особливо в перші роки запровадження.

Регіональні можливості застосування фіскального стимулювання розвитку, а відтак і конкурентоспроможності, є скромнішими. І це пояснюється надмірною централізацією податкових надходжень, їх зосередженням у державному бюджеті. Як зазначає З. Варналій, частка власних доходів у місцевих бюджетах складала у передкризовий період лише 2–7 відсотків [10, с. 148]. Світова фінансово-економічна криза 2008–2009 років та тривала післякризова депресія вимагали подальшої централізації ресурсів у державному бюджеті для підтримки важливих урядових програм. Професор В. Нудельман констатує, що сьогодні принципи формування місцевих бюджетів демонструють політику центральної влади концентрувати у державному бюджеті грошові ресурси, що підсилює залежність від неї органів місцевого самоврядування. Ситуація не забезпечує місцевим органам влади фінансових можливостей для здійснення своїх повноважень [11, с. 8]. Зараз ситуація повинна змінюватися на користь регіонів. У проголошеній Президентом України В. Януковичем Програмі оптимізації економічного розвитку на 2013–2014 роки передбачається певна децентралізація бюджетних коштів, розширення джерел наповнення місцевих бюджетів. Це помітно збільшить ресурсний потенціал регіону, його можливості проведення фіскально-стимулюючих заходів.

Окрім пільг по сплаті місцевих податків і зборів, включно з практикою «податкових канікул» (тимчасове звільнення від сплати податку), можуть застосовуватися цільові субсидії, виділення земельних ділянок під комерційні проекти, пільгова орендна плата за надані приміщення. Мова може йти також про відшкодування інвесторам витрат на розбудову інфраструктури, навчання персоналу шляхом надання податкових пільг, підготовку інвестиційних проектів, створення індустріальних парків тощо. Окрім фінансових, слід рахуватися і з психологічним ефектом, що їх справляють пільги на суб'єктів господарювання. Можна говорити про різний ступінь чутливості окремих груп господарюючих суб'єктів на надання пільг. Найвищу еластичність щодо пільг виявляє малий і середній бізнес, дещо стриманішою є реакція великого бізнесу, у тому числі іноземного. Проте пільги можуть виявитися вирішальними для вітчизняного офшорного капіталу, який чекає слушного моменту для повернення на батьківщину. Отже, ліберальне оподаткування разом із продуманою системою пільг можна розглядати як конкурентний інструмент у боротьбі за мобільний капітал.

Цю практику слід активніше застосовувати на регіональному рівні. Американська дослідник місцевого економічного розвитку Е. Блейклі вважає, що місцеві громади повинні всіляко допомагати бізнесу, підтримувати нові підприємства, стимулювати інвестиції. Потрібно створювати сприятливі умови для тих, хто шукає нові ринки, чи створює нові продукти. «Іншими словами, капітал треба захоплювати...», – резюмує вчений [12, с. 60].

Варто вказати на такий аспект конкурентоспроможності регіону як конкурентність експорту. На його досягнення, передусім, має бути спрямована експортна політика регіональної влади. Вона носить багатоаспектний характер і передбачає використання цілого набору різнопланових інструментів, зокрема, фінансово-оперативних. Вони представлені на рис. 3.

До фінансово-оперативних інструментів слід віднести регіональний бюджет розвитку, який консолідує у своєму складі інвестиційні програми розвитку регіону; податкові інструменти, які входять до складу регіональної податкової політики; управління борговими зобов'язаннями експортоорієнтованих суб'єктів господарського процесу, які діють у регіоні; спеціальні режими ведення господарської діяльності; регіональні програми соціально-економічного розвитку; договори щодо комплексного співробітництва між сусідніми регіонами, які дозволяють знизити міжрегіональні бар'єри на шляху потоків капіталу, праці та ресурсів; фонди підтримки регіональних інновацій та суспільних ініціатив [13, с. 313–314].

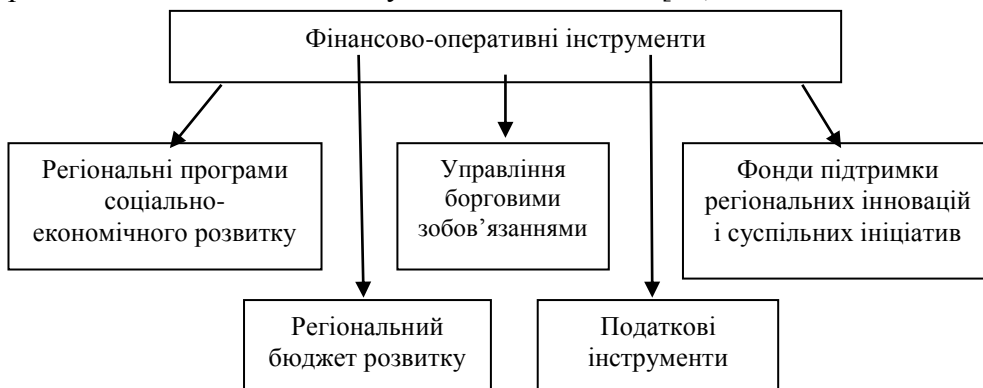

Рис. 3. Фінансово-оперативні інструменти експортної політики

Крім цього, слід приділити увагу розвитку банківських експортних кредитів, що виділяються приватними банками, в комбінації з кредитами державної підтримки для ефективної діяльності експортоорієнтованих виробництв. Експортно-кредитне страхування потрібне для захисту інтересів експортерів, яким гарантується обов'язкова оплата товарів після їх доставки. Необхідно підтримувати

експортоорієнтовані виробництва, що здійснюють ввезення сировини і напівфабрикатів для випуску призначеної на експорт продукції, шляхом надання митних пільг. Таким чином, активна експортна політика стає провідним чинником ефективного входження регіону у світовий господарський простір, реалізацію експортного потенціалу та соціально-економічного розвитку територіальної економіки.

ВИСНОВКИ

Дослідження показало, що в розпорядженні регіонів знаходяться достатньо дієві заходи фіскальної підтримки господарюючих суб'єктів, що сприяє зміцненню їх і в цілому регіональної глобальної конкурентоспроможності. Зважаючи на це, доцільно збільшити частку регіонів в сумарних податкових надходженнях, як це має місце в західних країнах. Натомість регіональній владі та органам місцевого самоврядування слід активніше використовувати фіскально-економічні інструменти з метою зростання активності суб'єктів господарювання, залучення нових капіталів, включаючи іноземних, підвищення конкурентоспроможності територій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Прасолов І. Державна програма активізації розвитку економіки на 2013–2014 роки – це не політична декларація, а програмний документ із практичною спрямованістю / І. Прасолов // Урядовий кур'єр. – 2013. – 8 лютого. – С. 6.
2. Калюжнова Н. Я. Конкурентоспособность российских регионов в условиях глобализации / Н. Я. Калюжнова. – М. : ТЕИС, 2003. – 526 с.
3. Звіт про конкурентоспроможність України 2010. Назустріч економічному зростанню та процвітання. – К. : Фонд «Ефективне управління», 2010. – 162 с.
4. Шихалёв С. Л. Теория пространственной конкуренции как основа определения пространства товарного рынка : монография / С. Л. Шихалёв. – Кемерово : Практика, 2007. – 132 с.
5. Кабінет Міністрів України. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2013–2023 роки // Урядовий кур'єр. – 2012. – 4 жовтня. – С. 10.
6. Панкрухин А. П. Маркетинг территорий – ключ к успеху региона [Электронный ресурс] / А. П. Панкрухин // Маркетинг PRO – 2007. – № 12. – Режим доступа : <http://www.koism.raqs.ru/>.
7. Найкращі податкові системи світу // Урядовий кур'єр. – 2009. – 17 грудня. – С. 3.
8. Дернаберг Р. Л. Международное налогообложение / Р. Л. Дернаберг; [пер. с англ. В. Ф. Назарова, Е. Э. Лалаян]. – М. : ЮНИТИ, 1997. – 375 с.
9. Портер М. Е. Стратегия конкуренции / М. Е. Портер; [пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський]. – К. : Основи, 1997. – 390 с.
10. Варналій З. С. Регіональна політика України: нові умови, нові вимоги / З. С. Варналій // Стратегічні ініціативи. – 2007. – № 1. – С. 141–149.
11. Нудельман В. Як не спізнитися ще на одне десятиліття / В. Нудельман // Урядовий кур'єр. – 2013. – 1 березня. – С. 8.
11. Блейклі Е. Дж. Планування місцевого економічного розвитку. Теорія та практика / Е. Дж. Блейклі. – [вид. 2-ге; пер. з англ. Анжели Кам'янець]. – Львів : Літопис, 2002. – 416 с.
12. Рязанова Н. О. Фактори впливу на розвиток і реалізацію експортного потенціалу регіону / Н. О. Рязанова // Всеукраїнський науково-виробничий журнал «Інноваційна економіка». – 2012. – № 2 (28). – С. 312–315.

Дата надходження до редакції – 02.04.2013 р.